

Warszawa, 10.08. 2023 r.

dr hab. Stanisław Topolewski
Uniwersytet Przyrodniczo – Humanistyczny
w Siedlcach

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani mgr Edyty Pankowskiej

pt.: *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa państwa* opracowanej pod naukowym kierownictwem prof. dr hab. Bogusława Jagusiaka i dr Joanny Lubimow

Uwagi ogólne

Świat współczesny, w którym żyjemy i który współtworzymy charakteryzuje się występowaniem nie tylko wielu pozytywnych trendów dla rozwoju społeczeństw, ale również szeregu wyzwań i zagrożeń, które mogą powodować poważne negatywne skutki dla egzystencji ludzi i społeczeństw. Dlatego też każde państwo, kierując się zasadami bezpieczeństwa obrony własnych interesów narodowych, dobrem swoich obywateli oraz potrzebą przetrwania, winno być przygotowane do przeciwstawienia się wielorakim zagrożeniom. Powinno tworzyć i udoskonalać systemy i mechanizmy chroniące państwo i społeczeństwo ale zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami i jest to wyzwanie stojące przed każdym państwem. Wszelkiego rodzaju koncepcje, poglądy i głosy podważające ten kierunek działań zostały negatywnie zweryfikowane przez wojnę Rosyjsko-Ukraińską.

Oceniana rozprawa doktorska dobrze wpisuje się w obszar badań dotyczących bezpieczeństwa i jest wynikiem wieloletnich zainteresowań naukowych

Autorki problematyką dotyczącą szeroko rozumianego bezpieczeństwa w kontekście roli organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa.

Ocena metodologiczna

Rozprawa jest poprawnie skonstruowana pod względem metodologicznym. Doktorantka w uzasadniony sposób oraz przekonująco wykazała potrzebę zbadania podjętej problematyki i przedstawienia jej wyników w dysertacji. Swoje wyniki badań i uzasadnienia osadził w dotychczasowym stanie teorii i praktyki bezpieczeństwa państwa oraz powiązanych z nimi procesami związanymi z organizacją i funkcjonowaniem organizacji proobronnych w państwie.

Zasadnicze założenia metodologiczne zawarto w rozdziale pierwszym, gdzie właściwie nakreślono sytuację problemową (argumentacja wyboru tematu). Określono cel i przedmiot badań, problemy badawcze, hipotezy badawcze, metody. Dokonano również wstępnej analizy literatury niestety w mojej ocenie pewnym mankamentem, jest to że nie wykazano żadnej pozycji istotnej dla prowadzonych badań. Następnie określono zakres i układ pracy.

Po zarysowaniu sytuacji problemowej, Doktorantka przyjęła (s.16 i s. 177) jako **cel główny badań**: *identyfikacja roli organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa oraz możliwości ich efektywniejszego wykorzystania dla zapewnienia pożądanego poziomu bezpieczeństwa obywateli RP z uwzględnieniem możliwych zagrożeń*. Następnie sformułował cztery cele poznawcze i jeden praktyczny. Rodzi się w tym miejscu pewna wątpliwość dotycząca sformułowania celu gdyż na str. 12 we wstępie zawarto *Głównym celem rozprawy jest weryfikacja postawionej hipotezy głównej: „Dotychczasowe formy współpracy z organizacjami proobronnymi nie wykorzystują w pełni ich potencjału w systemie bezpieczeństwa państwa i wymagają doskonalenia w zakresie sposobu efektywnego wykorzystania tego potencjału ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. Wykorzystanie potencjału organizacji proobron-*

nych jest jednym z determinantów doskonalenia systemu bezpieczeństwa i tym samym może pozytywnie oddziaływać na bezpieczeństwo państwa”, a także hipotez szczegółowych, które zostały przedstawione w rozdziale pierwszym, zawierającym metodologiczne podstawy badań. Proszę zatem w czasie publicznej obrony aby doktorantka odniosła się do tej kwestii ?

Należyte określenie **sytuacji problemowej**, wskazanie **przedmiotu badań** oraz obranie **celu badań** pozwoliło Autorce do określenia (w formie pytania) **głównego problemu badawczego** (s.17): *Jakie są możliwości wykorzystania potencjału organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa narodowego?*. Doktorantka starannie merytorycznie wyznaczył również **cztery problemy szczegółowe** (s.17).

Na podkreślenie zasługuje precyzja metodologiczna w zakresie formułowania **hipotez**. Za główną hipotezę badawczą przyjęto (s. 17) *Dotychczasowe formy współpracy z organizacjami proobronnymi nie wykorzystują w pełni ich potencjału w systemie bezpieczeństwa państwa i wymagają doskonalenia w zakresie sposobu efektywnego wykorzystania tego potencjału ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. Wykorzystanie potencjału organizacji proobronnych jest jednym z determinantów doskonalenia systemu bezpieczeństwa i tym samym może pozytywnie oddziaływać na bezpieczeństwo państwa.*

Hipoteza stanowi jedną z możliwych odpowiedzi na główny i szczegółowe pytania badawcze, mianowicie taką, którą autorka uznaje za właściwą. W związku z tym słusznie autorka określił cztery hipotezy szczegółowe adekwatne do problemów szczegółowych. Ich rozstrzygnięcia, odnajdujemy w poszczególnych rozdziałach jak i zakończeniu pracy (s.177-179).

Doktorantce udało się rozwiązać główny problem badawczy, a także w zadawalającym stopniu potwierdzić założenia hipotezy. W istotnej mierze przy-

czyniła się do tego trafna selekcja i w efekcie przemyślany dobór zarówno **teoretycznych metody badawczych** tj.: analizy systemowej, analizy porównawczej, decyzyjnej, ilościowej (jakościowej), empirycznych metod badawczych tj.: delfickiej, analizy środowiska bezpieczeństwa z udziałem PEST, SWOT i modelowania abstrakcyjnego **jak i dwóch technik badawczych – ankiety i wywiadu eksperckiego.**

Takie właśnie, kompleksowe podejście badawcze pozwoliło w rezultacie na miarodajne i wiarygodne formułowanie częściowych podsumowań, ale także wniosków końcowych.

Uznanie budzi materiał źródłowy uzyskany w wyniku badań ankietowych, przeprowadzonych przy użyciu kwestionariusza ankiety składający się z 23 pytań. Badania ankietowe zostały przeprowadzone wśród 403 respondentów z powiatu białostockiego i miasta Białystok.

Ich efekty odnajdujemy zarówno w treści dysertacji, ale także w 35 rysunkach, 12 tabelach i 14 wykresach, znacznie podnoszących jej wartość poglądową. Doktorantka umiejętnie potrafił zaprezentować je w treści analiz i podsumowań.

W rozprawie należycie dobrano i wykorzystano **dostępną literaturę przedmiotu** o bardzo zróżnicowanym charakterze. Bibliografia zawiera 198 pozycji, w tym: monografie i artykuły (109), dokumenty i akty prawne (42) oraz źródła internetowe (47). Pewnym mankamentem jest zadaniem recenzenta to, iż Doktorantka nie dokonał podziału na monografie i artykuły, stosując tylko kryterium alfabetyczne. Ponadto wyszczególniając dokumenty i akty prawne nie zastosowano kryterium ważności na s. 195 poz. 25 i 26 zamieszczono Decyzje Ministra Obrony Narodowej a następnie Rozporządzenia.

Stwierdzam, że zastosowana przez Doktorantkę metodologia badawcza odpowiada formalnym wymogom stawianym przed rozprawami doktorskimi.

Świadczy to o przemyślanym, logicznie uporządkowanym oraz konsekwentnym dążeniu Doktorantki do rozwiązania postawionych problemów oraz weryfikacji sformułowanej hipotezy roboczej.

Ocena merytoryczna

Treść rozprawy mieści się w obszarze problemowym bezpieczeństwa państwa. Natomiast badania dotyczyły głównie przedstawienia wyników w zakresie dotyczącym organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa. W mojej ocenie rozprawa posiada znaczą wartość bowiem wychodzi na przeciw praktyce i odnosi się w procesie badań do realnie istniejących sytuacji.

Recenzowana dysertacja doktorska przedstawiona została w postaci zwanego opracowania naukowego a jej objętość liczy 210 stron, a razem z załącznikami 228. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów w tym rozdziału metodologicznego, zakończenia, spisu rysunków, spisu tabel, spisu wykresów, bibliografii, oraz aneksu zawierającego Kwestionariusz ankiety do badania *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu białostockiego i miasta Białystok i Kwestionariusze i wywiady eksperckie z przedstawicielami Polskiego Związku Karate i Związku Harcerstwa Polskiego*, Wykaz organizacji pozarządowych, które podpisały Porozumienie o współpracy z Ministerstwem Obrony Narodowej oraz Partnerskie umowy proobronne. Struktura podziału treści oraz kolejność rozdziałów stanowią spójną i logiczną całość.

Zasadnicze kwestie metodologiczne prowadzonych badań zostały przedstawione w rozdziale metodologicznym odpowiednio rozbudowanym na potrzeby rozprawy. Treści strony metodologicznej rozprawy zostały omówione w ocenie metodologicznej pracy.

W **rozdziale drugim** uwagę badawczą skupiono na systemie bezpieczeństwa narodowego a w tym takich zagadnieniach jak: pojęcie bezpieczeństwa, model systemu bezpieczeństwa, akty normatywne i inne dokumenty będących

podstawą funkcjonowania tego systemu oraz charakterystyce podsystemów. Autorka przedstawił w nim dorobek oraz poglądy teoretyczne, a następnie zaprezentował różne stanowiska odnoszące się do określenia pojęcia i modelu systemu bezpieczeństwa narodowego.

Doktorantka generalnie poprawnie dokonał rekapitulacji ocen omawianych problemów. Można zawsze mieć wątpliwości dlaczego zamieszczono poglądy właśnie tych a nie innych badaczy a zwłaszcza jeżeli to nie wyczerpuje tematu i jeżeli nie określono jakimi kryteriami kierowano się przy ich wyborze.

Kwestie dotyczące organizacji proobronnych w kontekście organizacji i funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego wypełniają treści **trzeciego rozdziału**. Zaprezentowano w nim m.in. definicje i typologie organizacji proobronnych, rys historyczny a także działalność organizacji proobronnych w Szwecji na Litwie i w Finlandii. Nasuwa się pytanie, na które proszę udzielić odpowiedzi podczas publicznej obrony dlaczego wybrano właśnie te państwa a nie inne. Następnie dokonano analizy współpracy organizacji proobronnych z Ministerstwem Obrony Narodowej i Siłami Zbrojnymi RP na podstawie wyników kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli w 2018 r (za lata 2014 – 2017). W kolejne podrozdziały poświęcono organizacji proobronnych w systemie ochrony ludności i zarządzania kryzysowego, Krajowemu systemowi Ratowniczo-Gaśniczemu i Obronie Cywilnej.

Warto w tym miejscu sprostować, że Komendant Główny PSP (s.83) był do momentu wejścia w życie Ustawy z dnia 11 marca 2022r. o obronie ojczyzny organem administracji rządowej zajmującym się ochroną ludności pełnił również funkcję Szefa Obrony Cywilnej Kraju. Po jej przyjęciu z formalnego punktu widzenia takiej funkcji nie ma. Niemniej jednak o tej ewolucji i stanie sprzed ustawy warto było wspomnieć w przypisie. W związku z wejściem w życie wspomnianej wyżej ustawy o obronie ojczyzny uchylono Ustawę o powszechnym obowiązku obrony RP z 21 listopada 1967r., a co za tym idzie również

Rozporządzenie z 25 czerwca 2002r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin. Autorka powołuje się więc w części dotyczącej Obrony Cywilnej na nieobowiązujące już akty prawne, co warto byłoby zaznaczyć w przypisie.

Przedmiotem rozważań **rozdziału czwartego** uczyniono wybrane organizacje proobronne (Polski Związek Karate, Związek Strzelecki „Strzelec” , Związek Harcerstwa Polskiego i Legię Akademicką. Podobnie jak w przypadku omawianych państw proszę o odpowiedź jakimi kryteriami kierowała się Autorka przy wyborze tych 4 organizacji z 89 wyszczególnionych w Wykazie ...w Aneksie pracy.

W mojej opinii, **piąty rozdział** dysertacji stanowi jego najwartościowszą część merytoryczną. Autorka przedstawiła uwarunkowania organizacyjno-prawne udziału organizacji proobronnych w tworzeniu systemu bezpieczeństwa narodowego wyszczególniając obowiązujące w tym zakresie akty prawne i dokumenty. Następnie przedstawiła pozytywne i negatywne aspekty udziału organizacji proobronnych w tworzeniu systemu bezpieczeństwa narodowego. Zaprezentował w nim także wyniki i wnioski z badań ankietowych, w przeprowadzonych za pomocą techniki wywiadu. W części końcowej zawarto rekomendacje w zakresie wykorzystania potencjału organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa narodowego.

W **zakończeniu** rozprawy Autorka dokonała podsumowania w zakresie weryfikacji hipotez i problemów badawczych. W konkluzji zwróciła uwagę (s. 178), *Potencjał organizacji proobronnych można wykorzystać na wielu płaszczyznach. Będzie to jednak możliwe dopiero po wprowadzeniu licznych zmian, z których pierwszą powinno być dostrzeżenie i przeanalizowanie możliwości tych podmiotów i przygotowanie aktu prawnego ściśle regulującego miejsce organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa narodowego oraz ich zadania. Ponadto rekomenduje się powołanie podmiotu sprawującego nadzór nad orga-*

nizacjami proobronnymi, jak również prowadzenie konsultacji społecznych z przedstawicielami organizacji. Rodzi się zatem pytanie jakie rozwiązania systemowe w tym zakresie należy wprowadzić w jakich obszarach i w jakim kierunku one winny pójść?.

Doktorantka odniosła się także do przeprowadzonych badań ankietowych stwierdzając *Przeprowadzone badanie ankietowe pozwoliło z kolei zauważyć, że widoczny jest spadek poziomu poczucia bezpieczeństwa i wzrost niepokoju wśród badanych osób. Z tej perspektywy niezbędne wydaje się wprowadzenie nowych rozwiązań w ramach systemu bezpieczeństwa narodowego, które będą stanowić jego wzmocnienie oraz pozwolą na wzrost społecznego poczucia bezpieczeństwa. Co istotne, większość respondentów jest zdania, że działalność organizacji proobronnych może pozytywnie oddziaływać na system, a członkostwo w nich przyczyniać się do wzrostu ich osobistego poczucia bezpieczeństwa. Pojawiają się w tym miejscu wątpliwości dotyczące tak kategorycznych stwierdzeń gdyż badania przeprowadzono w powiecie i mieście Białystok i odniesienie ich do całości państwa wydaje się mało zasadne. Proszę zatem o odniesienie się Pani magister do tych wątpliwości?.*

Konkludując recenzowana praca stanowi ciekawą poznawczo i merytorycznie wartościową, ze względu na osiągnięte rezultaty badawcze, rozprawę doktorską. Ponadto, stanowi inspirujący materiał badawczy, mogący znaleźć zastosowanie w dalszych badaniach poświęconych tej problematyce. Drobne uchybienia np. na s. 83 podano Wojciech Kitler a winno być Waldemar czy brak konsekwencji w stosowaniu przypisów zamiennie op. cit. i tamże np. s. 49 i inne. nie wpływają zasadniczo na wartość pracy.

Wnioski końcowe

Rozprawę doktorską **mgr Edyty Pankowskiej** na temat „Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa państwa” oceniam jako oryginalne, war-

tościowe pod względem merytorycznym, rozwiązanie problemu naukowego w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie w ramach nauk społecznych.

Biorąc pod uwagę powyższą konkluzję należy uznać, że rozprawa doktorska Pani **mgr Edyty Pankowskiej** odpowiada wymogom określonym w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003r. roku *O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. 2017 r. poz. 1789) w związku z artykułem 187 ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* Dz. U. 2022 poz. 574). Stawiam wniosek o dopuszczenie Pani **mgr Edyty Pankowskiej** do publicznej obrony przedłożonej do oceny rozprawy doktorskiej.